

folklor/edebiyat - folklore&literature, 2024; 30(3)-119. Sayı/Issue -Yaz/Summer
DOI: 10.22559/folklor.2670

Araştırma makalesi/Research article

Orhon Yazıtları'nda Siyasal Otoritenin/Egemenliğin Meşru Zemini Olarak Kut: Weberci Karizma Açısından Değerlendirme

*Kut as The Legitimate Basis of Political Authority/Sovereignty
in Orkhon Inscriptions: An Evaluation in Terms of Weberian
Charisma*

Faruk Manav*

Öz

Türk siyasal düşüncesinin yapısına, işleyişine ve nasıl olması gerektiğine ilişkin ilk örneklerle, Türk tarihi açısından olduğu kadar Türk felsefe tarihi açısından da hatırı sayılır bir konuma ve öneme sahip olan *Orhon Yazıtları*'nda rastlanmaktadır. Yazıtlarda karşılaşılan ve özellikle siyasal yönetimle ilişkisi bakımından öne çıkan en temel kavram ya da anlayış ise *kuttur*. Bu nedenle *kutun* anlam dünyasının çözümlenebilmesi adına, yazıtlarda yer alan ifadeler incelenmiştir. Öncelikle *kut* sözcüğünün geçtiği ifadeler, ardından ise *kut* sözcüğünün geçmediği ancak *kut*

Geliş tarihi (Received): 08-02-2024 Kabul tarihi (Accepted): 05-07-2024

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Felsefe Grubu Eğitimi Ana Bilim Dalı. Ankara-Türkiye/Gazi University Gazi Faculty of Education Department of Turkish and Social Sciences Education Department of Philosophy and Related Sciences. faruk-manav@hotmail.com. ORCID ID: 0000-0002-4588-7886

anlayışına işaret eden ifadeler detaylıca incelenmiş ve *kut* kavramının siyasal yönetime nasıl zemin oluşturduğuna bağlı olarak tanımı yapılmıştır. Buna göre *kut*, yazıtlarda Tanrının yönetici olacak kişiye bağışladığı, inanç temelli bir üstün nitelik olarak betimlenirken siyasal otoriteye/egemenliğe bir tür gerekçe olarak sunulan bir anlam dünyasına sahip bir kavram olarak tanımlanmıştır. Ardından ise Max Weber'in otorite/egemenlik konusundaki düşünceleri irdelenerek *kut* anlayışıyla karşılaştırmalar yapılmış ve çalışmanın da temelini oluşturan karizma düşüncesi detaylıca ortaya konularak Weber'in dile getirdiği karizmatik otorite/egemenlik ekseninde *kutun* karizma olup olamayacağı değerlendirilerek tartışılmıştır. Yapılan değerlendirmede *kutun*; Tanrı vergisi olma, kriz durumlarında ortaya çıkma, ekonomik kaygılardan uzak olma, aynı ailedeki başka kişilerde de görülme gibi karizmayla benzer yönlerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Ancak *kut* sahibi olan bir kağanda karizmada olduğu gibi karizmadan alınan güçle yönetilenlerin efendisi olmasına benzer bir yönetici kimliğinin görülmeysi, *kutun* nasıl görüldüğüne ilişkin ya da nasıl bir kabullenmenin gerçekleştiğine yönelik olarak yazıtlarda yönetilenlerin perspektifinden herhangi bir ifadenin yer almıyor olması ve karizmanın ortadan kalkmasına benzer şekilde *kutun* geri alınmasının ya da ortadan kalkmasının gözlemlenmiyor olması gibi farklılaşan yönlerinin bulunduğu da görülmüştür.

Anahtar sözcükler: *Orkhon Yazıtları, Weber, kut, karizma, kağan*

Abstract

The first examples of Turkish political structure, how it operates, and what it should resemble can be found in the Orkhon Inscriptions, which hold significant importance in Turkish history and the history of Turkish philosophy. The primary concept highlighted in the inscriptions, particularly in relation to political administration, is *kut*. Therefore, the inscriptions were scrutinized to unpack the meaning of *kut*. Initially, expressions containing the term *kut* were examined, followed by those indicating its meaning even without explicitly using the word. This exploration aimed to define how *kut* formed the basis of political authority. Accordingly, in the inscriptions, *kut* is portrayed as a divine gift of superior quality bestowed upon an individual by God to assume a leadership role. It is defined as a concept that encompasses a world of meanings, serving as justification for political authority and sovereignty. Subsequently, Max Weber's theories on authority and sovereignty were reviewed and compared with the concept of *kut*. The study discussed whether *kut* could be considered a form of charisma, as defined by Weber, which forms the focal point of this study. It was found that *kut* shares similarities with charisma, such as being a divine gift, emerging during crises, being detached from economic concerns, and appearing in different members of the same family. However, some distinctions were identified, such as the absence of a distinct administrative identity akin to that of a charismatic leader with *kut*, and the inscriptions do not provide perspectives from the administered regarding how *kut* is realized or acknowledged, akin to the acknowledgment of charisma. Furthermore, the reclaiming of *kut*, similar to the dissolution of charisma, was observed.

Keywords: *Orkhon Inscriptions, Weber, kut, charisma, khagan*

Extended summary

It is likely to think that the sense of *kut* in *Orkhon Inscriptions* has a different and peculiar frame. This difference results from the side of *kut* overlapping with its political thought having different meaning initiatives in Turkish culture and from the fact that this side was uttered by the rulers in person. For that reason, *Orkhon Inscriptions* must be taken into consideration in perceiving both the meaning of *kut* which is of great importance in terms of Turkish philosophy of politics and what kind of a function it has. In this way, the way of making a true comment regarding *kut* would be opened.

In the current study, it was aimed to make comment in the axis of Max Weber identified with his thoughts regarding the issue in the history of political thoughts by discussing whether *kut* could be related to authority/sovereignty. It was tried to find an answer to the question “Does the *kut* in *Orkhon Inscriptions* correspond to the Weberian charisma?” in the study. In this sense, it was tried to determine a type of authority/sovereignty or in a way a thesis of legitimacy owned by the Khagan as a ruler depending on the expressions taking place in *Orkhon Inscriptions*. In this context, the meaning world of the sense of *kut* based on the expressions in the inscriptions was primarily determined and a frame was drawn and following that whether *kut* is a charisma was discussed in the axis of *charismatic authority/sovereignty*, one of the legitimate authority/sovereignty kinds of Weber.

The way of being able to investigate the relationship of *kut* in *Orkhon Inscriptions* with authority/sovereignty goes primarily through what the concept means in the inscriptions. Particularly, the expressions where *kut* takes places as a word and the ones where Khaganship is related to God show that it could be a God-based or God-supported thing. It is likely to think that *kut* is regarded as a sort of justification allowing *kut* that Khagan could be in the position of a ruler in the expressions where the word *kut* is directly used. However, it is likely to see that what *kut* means or what its extent is or how it is obtained is not clear enough in the mentioned expressions. Additionally, the fact that owning *kut* is mentioned together with the support of God indicates that the *kut* owned by Khagan has a Godly content. Nevertheless, it is known that how God gives *kut* if ever or how Khagan obtain *kut* is not clear in the inscriptions.

If a definition is needed regarding *kut*, it will be as follows: *Kut* in *Orkhon Inscriptions* is a feature or a quality forming a justification for its authority/sovereignty by allowing Khagan to be just a ruler endowed by God, for that reason putting Khagan onto a superior and peculiar position rather than an ordinary person, considering that there are other family members coming from the same ancestry other than Khagan, based on the idea which becomes evident as the legitimate ground of political authority/sovereignty.

It is likely to say that while the fact that *kut* is a legitimate ground of political authority/sovereignty is something that is directly expressed, what the details of this ground are has a rather hard framework. In addition to the obscurity of the meaning world of *kut*, the obscure appearance in the in conveying the inscriptions into modern Turkish makes it difficult to make an inference regarding *kut*. However, this difficulty requires a wary approach regarding

the emergence of framework with clear structural features rather than commenting on the meaning initiatives of *kut*. For that reason, it is necessary to think the evaluation made regarding the relation of *kut* with political authority/sovereignty or whether *kut* is an issue of charisma in this sense.

Given as the legitimate ground of political authority/sovereignty in the inscriptions, *kut* has differing sides from Weberian charisma as well as similarities. In particular, it has such similar features as being God's gift, emerging in crises, being away from economic worries, appearing in other individuals in the same family (ancestry charisma). However, such features as the fact that a ruler portrait is not seen at a Khagan with a *kut* as in the charismatic bases with the power taken from *kut* and like the ruler's being the master of those who are ruled, having no expression in the inscriptions from the rulers' perspective regarding how *kut* is regarded or how it is accepted and the fact that taking *kut* back or eliminating charisma cannot be observed just like eliminating charisma lead to clear differences between charisma and *kut*. In addition, evolutionary structure of the same charisma and the similarities as in the basis of irrational and emotional basis do not give sufficient support. For that reason, upon the consideration of the fact that it does not have similarities with other types taking place in Weber's authority/sovereignty, it is likely to claim that there are some charismatic components at *kut* of some extent. However, it is impossible to claim that *kut* fully corresponds to charisma. It is likely to say that the sense of *kut* as source of a political authority/sovereignty has a peculiar and different structure out of Weberian typologies in question. When it comes to the question for which the answer is sought in the current study, it is hard to claim that *kut* corresponds to Weberian charisma in the lights of this data.

Giriş

Orhon Yazıtları'ndaki *kut* anlayışının farklı ve özel bir çerçeveye sahip olduğu düşünülebilir. Söz konusu farklılık, Türk kültüründe birçok farklı anlam açılımına sahip olan *kut*¹ kavramının siyaset düşüncesiyle örtüşen yönü ve bu yönün bizzat devletin başındaki yöneticiler tarafından dile getirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle, Türk tarihinde önemli yer teşkil eden *Orhon Yazıtları*'nın birincil kaynak olması, Türk siyaset felsefesi açısından büyük öneme sahip olan *kutun* gerek anlamını gerekse nasıl bir işleve sahip olduğunu anlamada göz önüne alınmak durumundadır. Böylece *kut* konusunda daha doğru bir yoruma gitmenin önu açılmış olacaktır.

Literatürde *Orhon Yazıtları*'nda *kutun* otorite/egemenlik ile olan ilgisine yönelik görüşler bulunduğu gibi (Bombaci, 1965: 287; Tanyu, 1980: 75; Divitçioğlu, 2000: 43; Ögel, 2019: 46), *kutun* karizmatik otoriteyle/egemenlikle ilişkilendirildiği görüşlere de (Bombaci, 1965: 287; Donuk, 1978: 152-156; Kafesoğlu, 2013: 239-240; Karakaş, 2014: 60-67; Ahmetbeyoğlu, 2020: 35-39; Mehmed Niyazi, 2018: 49-55) rastlanmaktadır. Bu çalışmada ise *kutun* karizmatik otoriteyle/egemenlikle² ilişkilendirilip ilişkilendirilemeyeceği tartışmaya açılarak siyasi düşünceler tarihinde konuyla ilgili düşünceleriyle özdeşleşen Max Weber ekseninde bir yoruma gidilmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla çalışmada, "*Orhon Yazıtları*'ndaki *kut* Weberci karizmaya karşılık gelmekte midir?" sorusuna yanıt aranacaktır. Bu çerçevede, *Or-*

hon Yazıtları'nda yer alan ifadelerden³ hareketle çıkarılabilecek kağanın devlet yöneticisi olmak bakımından sahip olduğu otorite/egemenlik türü ya da bir bakıma meşruluk tezi belirlenmeye çalışılacaktır. Bu kapsamda öncelikle yazıtlardaki ifadelerden hareketle *kut* anlayışının anlam dünyası belirlenerek bir çerçeve ortaya çıkarılacak, ardından Weber'in meşru otorite/egemenlik türlerinden biri olarak gördüğü karizmatik otorite/egemenlik ekseninde *kutun* karizma olup olmadığı tartışılacaktır.

1. *Kut* ile siyasal otorite/egemenlik arasındaki ilişki

Orhon Yazıtları'nda *kutun* siyasal otoriteyle/egemenlikle ilişkisini inceleyebilmenin yolu öncelikle kavramın yazıtlarda ne ifade ettiğini ortaya koyabilmekle olanaklıdır. Yalnızca *Orhon Yazıtları*'ndaki değil genel kullanımlarına bağlı olarak farklılaşan bir anlam dünyasına sahip olan *kut*, *Dîvânü Lugâti t-Türk*'te "talih ve şans" (Kâşgarlı Mahmûd, 2015, 140) anlamlarına sahip olan bir sözcük olarak ifade edilirken *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük*'te "(1) Devlet idaresinde güç, yaratıcılık ve yetki bakımından sahip olunan üstün güç. (2) Mutluluk. (3) İlahi bir kaynaktan gelen rahmet, bereket." (Türk Dil Kurumu, n.d.), bir başka sözlükte ise "1. Uğur, baht, talih, 2. Mutluluk, saadet... 3. (Eski Türklerde) İlâhî feyiz, ilâhî tecelli, ilâhî lütuf..." (Ayverdi, 2008: 1832) anlamlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Bombaci (1965: 286), *kuta* talih ya da uğur, Karatay (2013: 66) "Tanrı'dan gelen iyilik" anlamını verirken Ercilasun (2016: 385) ise *kut* sözcüğünün *Orhon Yazıtları*'nda "talih, Tanrı'nın verdiği güç, karizma" anlamında olduğunu belirtmektedir. Ancak bunlar, *kutun Orhon Yazıtları*'nda tam olarak neye karşılık geldiği ve kağanlık açısından neyi ifade ettiği konusunda belirgin bir çerçeve sunmamaktadır. Bu nedenle öncelikle yazıtlarda *kut* sözcüğünün geçtiği ifadeler, ardından *kut* sözcüğünün geçmediği ancak *kut* anlayışı bağlamında değerlendirilebilecek ifadeler çözümlenmek durumundadır. *Orhon Yazıtları*'nda *kut* sözcüğünün geçtiği ifadeler şunlardır:

1) "Teñri yarlıkadukın üçün, özüm kutum bar üçün kagan olurtum."⁴ (Ercilasun, 2016: KT G9, 504)⁵. Bu ifadede, yüce bir varlık ya da güç olarak Tanrı'nın yardımıyla kişinin kağan olabileceği ve bunun *kut* ile gerçekleşebildiği belirtilmektedir (Bk. Bombaci, 1965: 288; Gömeç, 1996: 113; Karakaş, 2014: 60). Bu durumda *kut*, farklı bir yoruma yer vermeksizin kağanın siyasal otoritesinin/egemenliğinin gerekçesi olarak sunulmuş olmaktadır. Bu özelliğinden dolayı bu ifade, yazıtlarda bu konuyu en açık şekilde gösteren yapısıyla *kut* ile ilgili diğer ifadeleri de anlamlı kılmaktadır.

2) "Anta kisre Teñri yarlıkaduk üçün, kutum, ülügüm bar üçün ölteçi bodunug t[irgü] rü igit(t)im."⁶ (Ercilasun, 2016: BK D23, 568)⁷. Bu ifadede *kut* ve *ülüg*⁸ kağanın elde ettiği başarıların ve iyi yönetiminin nedeni olarak gösterilirken bunun yine Tanrı'nın buyurması ile gerçekleştiği belirtilmektedir.

3) "Umay teg ögüm katun kutıña inim Köl Tigin er at bultı."⁹ (Ercilasun, 2016: KT D31, 524). İfadedeki *Umay*, Türk kültüründe "Teñrici inanışta kadınları doğum sonrasındaki evrede koruduğuna inanılan tanrıça." (Şirin, 2020: 410) olarak bilinmektedir. *Dîvânü Lugâti t-Türk*'te ise *Umay*'a ilişkin "Bunun, karında çocuğun yoldaşı olduğu söylenir. Şu atasözünde geçer, Uma.yka tapınsa ogul bulu.r. Anlamı şudur, Ona hizmet eden erkek çocuğa sahip olur." (Kâşgarlı Mahmûd, 2015: 61)¹⁰ ifadesi bulunmaktadır. Buna göre, koruyucu bir tanrıça olan

Umay sayesinde kadınların sağlıklı çocuk sahibi olabildiği söylenebilir. Dolayısıyla *Orhon Yazıtları*'ndaki ifadede Çoruhlu'nun (2013: 42) belirttiği gibi Köl Tegin'in de *kut* sahibi kaptandan/hatundan bu şekilde dünyaya geldiğinin düşünüldüğü görülmektedir. Ancak ifadede dikkat edilmesi gereken husus bu değil, kağanın dışında aynı aileden başka bir kişinin de *kut* sahibi olarak görülüyor olmasıdır. Buradan çıkan sonuç, *kutun* yalnız bir kişide bulunmadığı, aynı soy içindeki diğer kişilerde de bulunabileceğidir.

4) “Ödseg, ötülgü kiş(i...) igidmiş (alp kaganına ya)ñıltı. Üze teñri, iduk yir sub, (eçim) kagan kutı taplamadı erinç.”¹¹ (Ercilasun, 2016: BK D34-35, 576). Bu ifadenin *kut* kavramı açısından değerlendirilmesinin önünde bir engel bulunmaktadır. Bu engel, ifadede geçen *teñri* sözcüğünün hangi anlamda kullanıldığının ve *taplamadı* ifadesinde eylemi gerçekleştiren öznenin *teñri* olup olmadığı konusundaki belirsizliktir. Bu sorun, Türkiye Türkçesine yayılan aktarmalardaki kullanım tercihlerindeki farklılıklarda kendisini göstermektedir. *Teñri* sözcüğü, yukarıda *Tanrı* olarak aktarılırken aynı sözcüğü Aydın (2019: 93) “(ebedi) gök”; Ergin (2013: 81) “Tanrı”; Tekin (2014: 63) “Tanrı”; Thomsen (2019: 186) “Tanrı”; Berta (2010: 198) “*Tengri*”; Ölmez (2021: 148) “Tanrının...” biçiminde aktarmıştır.¹² Sözüün özü, sözcüğün anlamındaki belirsizlik herhangi bir yorumda bulunmayı zorlaştırmaktadır. *Taplamadı* ifadesine ilişkin olarak ise göze çarpan sorun, sözcüğe verilecek anlamdan ziyade taplamayanın¹³ *Teñri/Tanrı*, kutsal yer-sular ve kağandan hangisinin ya da hangilerinin olduğu meselesidir. Ancak bu sorun filolojik bir sorun değil, hermeneutik bir sorun gibi görünmektedir. Çünkü Ölmez (2021: 148), Aydın (2019: 93), Tekin (2014: 63) ve Ergin (2013: 81) üç unsurun da özne ya da eylemi gerçekleştiren olduğu konusunda ortak görüşe sahiptir. Başka bir deyişle bu eylemi gerçekleştirenin yalnızca *Teñri/Tanrı* olmadığı görülmektedir. Ancak buna karşın, literatürde bu ifadenin Tanrı'nın zaman zaman devlet yönetiminde işlerin kötüye gitmesi ya da başarısız olunması durumunda *kutu* geri aldığına göstergesi olduğu iddiası bulunmaktadır (Bk. Mehmed Niyazi, 2018: 53; Karakaş, 2014: 63; Akcan, 2020: 313; Koca, 2019: 94; Ayaz, 2021: 48). Bu iddianın geçerli bir iddia olamayacağı açıktır. Çünkü ifadede bahsedilen şey, yalnızca kötü giden işler sonucunda söz konusu kötü duruma evrendeki tüm güçler de dâhil kimsenin razı gelmeyeceğidir, *kutun* geri alınması değildir. Eğer *kut* geri alınıyorsa bunu başka ifadelerde aramak ve temellendirmek gerekmektedir.

Yazıtlarda *kutun* sözcük olarak yer aldığı ve kağanlığın Tanrı ile ilişkilendirildiği bu ifadeler, onun Tanrısal kaynaklı ya da Tanrı destekli bir şey olabileceği konusunu düşündürmektedir. Bu nedenle *kut* anlayışına ilişkin yapılacak çözümlemede, doğrudan *kut* sözcüğü geçmese de anlam olarak devlet yönetimi ile Tanrı arasında bir ilişki olduğuna işaret edecek türden ifadelerin tespit edilerek yorumlanması konuyu aydınlığa kavuşturacaktır. Bu ifadeler şöyledir:

1) “Teñri teg Teñride bolmış Türk Bilge Kagan; bu ödke olurtum.”¹⁴ (Ercilasun, 2016: KT G1, 500)¹⁵. Bu ifadenin Türkiye Türkçesine herhangi bir anlam karmaşasına yol açmadan aktarıldığını söylemek olanaksızdır. Çünkü ifadede iki kez geçen *teñri* sözcüğünün hangi anlamlarda kullanıldığı, başka bir deyişle gök mü yoksa Tanrı anlamına mı geldiği, iki yerde aynı anlamda mı yoksa farklı anlamda mı kullanıldığı konusunda netlik olmadığı görülmektedir. Çeşitli aktarmalarda bu durumdan kaynaklı farklı anlamlandırma çabaları görülmektedir. Örneğin bu ifadeyi Bombaci (1965: 287) “Kutsal Gökyüzüne benzeyen, Kutsal Gökyüzünde

(ya da, ondan) doğmuş”; Samdan (2003: 124) “Gök Teñri gibi Gökte doğmuş Türk Bilge Kağan bu dönemde tahta oturdum.”; Orkun (1994: 22) “Göge benzer gökte (mevcud) olmuş Türk Bilge hakan bu zamanda [iktidar mevkiine] oturdum.”; Tekin (2014: 21) “(Ben), Tanrı gibi (ve) Tanrıdan olmuş Türk Bilge Hakan, bu devirde (tahta) oturdum.”; Berta (2010: 190) “[Ben] *Tengri* gibi gökte (kk. *Tengriden*) doğmuş (kk. olmuş) *Türk Bilge* kağan bu zamanda hüküm sürdüm.”; Ergin (2013: 35) “Tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağanı, bu zamanda oturdum.”; Aydın (2019: 47) “(Ben) Tengriteg Tengride Bolmuş Türk Bilge Kağan(ım). Bu zamanda tahta oturdum.”; Thomsen (2019: 161) “Ben Türklerin göge benzeyen, gökten gelmiş Bilge (yani akıllı) kağanı; bu zamanda tahta oturdum.”; Ölmez (2021: 102) “İlahî göğün yarattığı Türk Bilge Kağan, bu devirde tahta çıktım.” şeklinde aktarmıştır. Aktarmalardaki bu farklılıklardan kaynaklı sorunlara ilişkin bazı çözüm önerilerinin geliştirildiği de gözlemlenmektedir. Örneğin, Şen (2010: 257) “(Tıpkı) gök gibi Tanrı tarafından var edilmiş Türk Bilge Kağan”; Ayaz (2021: 53) ise “Tanrı gibi, gökte olmuş Türk Bilge Kağan” önerisini getirmektedir. Ancak görüldüğü üzere “1. gökyüzü 2. tanrı” (Şirin, 2020: 741) anlamlarına sahip olan *teñri* sözcüğü, aktarmalarda ve önerilerde kişisel tercihe göre değişkenlik gösterecek şekilde kullanılmaktadır. Söz konusu tercih farklılıklarından dolayı üzerinde uzlaşmaya varılan bir anlam çerçevesi olmadığından ifadenin anlam açısından tam olarak karşılanması bir yana, anlamayı daha da zorlaştırdığını belirtmek yerinde olacaktır.

Bu durumda, yapılan çalışmalarda genellikle *kut* anlayışı ile birlikte anılan ya da *kuta* dayanak olarak gösterilen (Mehmed Niyazi, 2018: 51; Erkoç, 2008: 79; Kafesoğlu, 2013: 240; Bıçak, 2013: 71; Ahmetbeyoğlu, 2020: 35) bu ifadenin aktarma sorunlarından dolayı dayanak olup olamayacağı tartışmalı hâlde gelmektedir. Tam olarak neyi kastettiğinin anlaşılmasını nedeniyle bu ifadenin *kut* anlayışı çerçevesinde değerlendirilmesi olanaklı görünmemektedir. Buna ek olarak devlet yönetiminin Tanrı ile ilişkilendirilmesine örnek oluşturması da olanaksız görünmektedir.

2) “Üze Türk Teñrisi, Türk ıduk yiri subı ança itmiş, Türk bodun yok bolmazun tiyin, bodun bolçun tiyin, kañım İltiriş Kaganıg, ögüm İlbilge Katunug Teñri, töpüsinte tutup yügerü kötürmiş erinç.”¹⁶ (Ercilasun, 2016: KT D10-11, 512)¹⁷. Bu ifadede, Tanrı'nın sayesinde Türk milletinin varlığını devam ettirebilmesi için İltiriş Kağan ile İlbilge Hatun'un bir konum elde ettiği anlaşılmaktadır. Ancak bu konumun ne olduğu konusunun tartışmalı olduğu ve yine farklı yorumların bulunduğu görülmektedir. Başka bir deyişle *yukarı kaldırmannın* nasıl anlaşılması gerektiğinin belirlenmesiyle Tanrı ve devlet yönetimi arasında nasıl bir bağ kurulduğu anlaşılacaktır. Demirbilek'in (2016: 48-49) belirttiği üzere *teñri* sözcüğünün aktarımında gök ve Tanrı anlamlarının her ikisiyle karşılaşılmaktadır. Bu da ifadenin neyi kastettiğinin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Demirbilek (2016: 51), ifadenin Tanrı'nın *kut* vermesiyle kağan ve eşini seçerek onların Türklerin yöneticisi olmasına yardım etmesi ile ilişkili olduğunu iddia etmektedir. Fakat ifadedeki yardım etme eyleminin *kut* alışverişiyle ya da *kuta* sahip olmakla ilişkilendirilebilecek yönünün net olmadığını söylemek mümkündür. Ama yine de ifadenin ikinci kısmında yer alan *teñri* sözcüğünün Tanrı anlamında olduğu kabul edilecek olursa Tanrı'nın devlet yönetimine destek verdiğinin ve yöneticileri yücelttiğinin düşünüldüğü, bunun da *kut* yoluyla gerçekleştiği söylenebilir.

3) “Teñri küç birtük üçün kañım kagan süsi böri teg ermiş; yağısı kon teg ermiş.”¹⁸ (Ercilasun, 2016: KT D12, 512)¹⁹. Bu ifade, kağanın devlet yönetiminde elde ettiği başarıların arkasında Tanrı’nın sağladığı gücün gerekçe olarak sunulması açısından önemlidir. Buna ek olarak yazıtların diğer kısımlarında sözü edilen Tanrı’nın desteğiyle elde edilen siyasi başarıların (Ercilasun, 2016: KT D15, 516-517; Ercilasun, 2016: BK D13, 564-565), Tanrı’nın güç vermesiyle kazanılan zaferlerin (Ercilasun, 2016: BK D32-33, 576-577) ve yine Tanrı desteğiyle gerçekleştirildiği düşünülen devletleşme ve birlik olma ya da siyasi örgütlenmeye (Ercilasun, 2016: BK K9, 548-549) ilişkin ifadelerin de devlet yönetiminin Tanrısal bir destekle başarılı şekilde yürütüldüğünün düşünüldüğüne örnek oluşturduğu söylenebilir. Başka bir deyişle kağanın başarılı yönetiminin gerekçesi, kendi üstün özellikleriyle değil, Tanrı’nın desteğiyle açıklanmaktadır. Bu desteğin *kut* (almak/vermek) olduğu düşünülebilir.

4) “Türk bodunug atı küsi yok bolmazun tiyin kañım kaganıg, ögüm katunug kötürmiş Teñri, il birigme Teñri, Türk bodun atı küsi yok bolmazun [tiyin özümün, ol Teñri] kagan olurtdı erinç.”²⁰ (Ercilasun, 2016: KT D25-26, 520)²¹. Bu ifadede Tanrı’nın *götürme/kötürme* eyleminin nasıl yorumlanacağına ilişkin belirsizlik olduğu söylenebilir. Ancak Tanrı’nın devlet yönetiminde destek sağlamasının yanı sıra, hem devlet veren bir güç olduğu hem de kağanı belirli bir amaç için ya da ona sorumluluk yükleyerek seçtiği ve bulunduğu konuma getirdiğinin düşünülmesi önemlidir. Bir bakıma kağan, yönetici oluşunu bizzat Tanrı’nın belirlediğini ifade ederek Tanrı sayesinde devleti yönettiğini belirtmiş olmaktadır. Bu noktada sorulacak soru ise şudur: “Tanrı kağana devlet verip onu yönetici olarak belirliyorsa bu, kağana kut verildiği anlamına gelir mi?”

Soruya verilecek yanıt ise belirsiz bir yanıt olacaktır. Çünkü *Orhon Yazıtları* özelinde değerlendirildiğinde, ifadede devlet yönetimi ile Tanrı arasında güçlü bir ilişkinin olduğu düşünülebilir. Ancak bunun *kut* vermekle ilgili olduğu *kut* kavramının Türk düşüncesi açısından taşıdığı anlama ilişkin yapılan değerlendirmeler çerçevesinde ancak yorumlanabilir. Söz gelimi, Tanyu (1980: 75) *kutun* kağan olacak kişinin devleti yönetebilmesi için sahip olduğu, Tanrısal yetki ya da güç olduğunu belirtirken, Divitçioğlu (2000: 43) *kutun* “...Tengri’nin kağanlara bahşettiği kutsallık ve egemenlik tözü...”, Ögel (2019: 46), devlet sahibi ve kağan olmaya işaret ettiğini, Mehmed Niyazi (2018: 52) ise “Tanrı vergisi” olduğu şeklinde bir çerçeve çizmektedir. Bu paradigma içinde doğrudan dile getirilmese de ifadenin *kut* anlayışı çerçevesine alınması düşünülebilir. Bu durumda Türk milletinin varlığını devam ettirebilmesi gibi bir amaçla Tanrı tarafından kendisine devlet verilerek başa geçirilen kağanın, bunu Tanrı’nın *kut* vermesiyle sağladığı yorumuna ulaşmak olanaklı hâle gelmektedir.

Genel bir toparlama yapılacak olursa *Orhon Yazıtları*’ndaki ifadelerden hareketle *kutun* anlam dünyasına ilişkin değerlendirme yapmaya olanak sağlayan bazı bulgular göze çarpmaktadır. Buna göre, yazıtlarda *kut* sözcüğünün doğrudan kullanıldığı ifadelerde, *kutun* kağanın devletin yöneticisi konumunda bulunmasına olanak sağlayan, bir tür gerekçe olarak görüldüğü düşünülebilir. Başka bir deyişle kağanın *kutu* bulunduğu için kağanlık yaptığını vurgulaması önemlidir. Ancak vurgulanan kavramın ne anlama geldiğinin ya da kapsamının ne olduğunun veya nasıl elde edildiğinin bahsi geçen ifadelerde belirgin olmadığı görülmektedir. Buna ek olarak ifadelerde *kuta* sahip olmanın Tanrı desteği ile birlikte anılıyor oluşu, kağanın

sahip olduğu *kutun* Tanrısal bir içeriğe sahip olabileceğini düşündürmektedir. Ama Tanrı'nın eğer bir *kut* veriyorsa nasıl verdiği ya da kağanın *kutunu* nasıl elde ettiği konusunun yazıtlarda belirsiz olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu konuyla ilgili literatürde konuya ilişkin farklı görüşler göze çarpmaktadır. Söz gelimi, Bombacı (1965: 288), yazıtlarda *kutun* Tanrı iradesiyle ilişkisinin net olmadığını hatta bazı ifadelerde kişisel özellikler ya da meziyetlerle Tanrı iradesinin ayırt edildiğini belirtirken Yılmaz (2014: 322-331), *kutun* Tanrıdan alındığına ya da Tanrı tarafından verildiğine ilişkin yeterli dayanağın olmadığını, yazıtlarda böyle ifadelerin yer almadığını dile getirmekte ve bunun yanı sıra, kağanın *kutunu* kendisinin bilgelik ve alplığı ile kazandığını öne sürmektedir. Kağanın *kutunu* bilgeliği ve alplığı ile kazandığına dair benzer bir görüş Ögel'de de (2019: 76) bulunmaktadır. Ancak Ögel (2019: 181) *kutun* Tanrı tarafından verildiğini, Özdemir (2006: 106) ve Koca (2019: 92) ise kağanın *kutu* Tanrıdan aldığı belirtmektedir. Gömeç (2003: 102) ise "Türk kaganlarına siyasi hakimiyetin temeli olan *kut* Tanrı tarafından verilir." şeklinde ifade etmektedir. Ancak bu farklı görüşler, *kutun* Tanrı ile birlikte düşünülen/düşünülmesi gereken bir nitelik olduğu düşüncesini değiştirmeyecektir. Bu yüzden, önemli olan *kutun* Tanrı tarafından verilmesi ya da Tanrı'dan alınmasından öte, kağanın ancak *kut* sahibi olarak kağan olabileceği düşüncesi/inancı olmak durumundadır.

Bir başka önemli bulgu ise dolaylı olarak *kut* ile ilişkilendirilen ifadelerde kağanın Tanrı sayesinde tahta oturduğunun vurgulanmasının; siyasi, askerî ve ekonomik başarıların Tanrı'nın desteği ile açıklanmasının ya da temellendirilmesinin ve devletin var olma nedeninin yine aynı gerekçeyle belirtilmesinin *kut*-Tanrı-devlet/devlet yönetimi arasında güçlü bağların olduğunu göstermesidir. Bu bulgu ister istemez *kutun* kağana Tanrısallık kazandırıp kazandırmadığı konusuna kapı aralamaktadır. Bu konuda da farklı görüşler bulunmaktadır. Örneğin Divitçioğlu'na (2000: 119-122) göre, kağan *kut* sayesinde yeryüzünde Tanrı'nın *kut*-sallığını temsil ettiği hâlde sadece bu özelliği kullanmaya yetkili olan bir ölümlüdür, yani Tanrı ya da onun oğlu değildir. Benzer şekilde Ögel (2019: 81), Kafesoğlu (2013: 246) ve Mehmed Niyazi (2018: 73) de *kutun* kağanı Tanrısalılaştırmadığını belirtmektedir. Ancak Divitçioğlu (2000: 142), kağanların *kutsal* niteliğe sahip olduklarını ifade ederken Koca (2019: 92), kağanın kendini "...Tanrı tarafından seçilmiş ve bazı olağanüstü güç ve yeteneklerle donatılmış bir kimse olarak..." gördüğünü dile getirmektedir. Fakat yazıtlarda kağanın kendisini *kutundan* dolayı Tanrısal bir varlık gibi gördüğünü ya da bu yoruma götüreceği bir ifadenin bulunduğunu iddia etmenin zor olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu nedenle burada söz konusu olan şey, *kutun* kağanı sıradanlıktan çıkararak onu bazı özel niteliklerle ve özelliklerle donatması ya da sahip olunan iyi özelliklerin *kutla* ilişkilendirilmesi olmak durumundadır.

Yöneticinin böyle bir özelliğe sahip olması konusu, felsefe tarihinde örneklerine rastlanılacak bir düşünce yapısını da göstermektedir. Örneğin Batı felsefe geleneğinin önemli temsilcilerinden Platon'a göre de yöneticilik, *Orhon Yazıtları*'nda ifade edilen kağanı sıradan insandan farklılaştıran *kuta* benzer şekilde, her insanın doğasında bulunmayan özelliklerle karakterize olan ve herkesin erişemeyeceği bir konumdur. O, *Devlet*'te insan doğası ile yerine getirdiği iş arasındaki bağı gösterebilmek adına bir Fenike masalına başvurmuştur. Bu masala göre, baş tacı olan önder ya da yönetici olacak kişilerin mayasında değerli bir maden olarak altın bulunmaktadır (Platon 2015: 415a, 111). Başka bir deyişle yönetici olabilmek için öncelikle insanın

doğasında başka kimselerde bulunmayan bu değerli özelliğin bulunması gerekmektedir. Platon "...tabiatın kimi insanları filozof ve devlet adamı olarak, kimini de düşünmeden söyleneni yapacak insanlar olarak yarattığını..." (Platon, 2015: 474b-c, 183) belirterek devleti yönetme işinin nitelik gerektiren bir iş olduğunu, devlet yöneticisi olacak kişilerin devlet yönetimi için gerekli potansiyele ve donanımına sahip olarak var olduğunu ifade etmektedir.

Platon, devlet yöneticisinin bahsi geçen değerli mayasının ya da diğer bir ifadeyle doğasının dışında başka insanlarda görülmeyen bazı üstün özelliklere sahip olduğunu da dile getirmektedir. O, yönetici kişi için "Ama günün birinde, kendi yaradılışına uygun bir devlet düzenine rastlarsa, onun gerçekten Tanrısal bir varlık olduğu, geri kalanlarınsa hem doğuştan hem de gördükleri işlerde sadece birer insan oldukları ortaya çıkar." (Platon 2015: 497c, 209-210) diyerek sıradan insan ile yönetici arasında belirgin bir ayırım yapmış olmaktadır. Platon'a göre, "Çok sayıda insan bir topluluğu yönetmek için böyle bir politik bilgelik ve akla asla tamamen sahip olamayacaktır. Tam aksine bu tek doğru yönetimi küçük bir azınlıkta, birkaç kişide hatta yalnızca bir kişide olmasını beklemek gerekir." (Platon, 2011: 297b-c, 92-93). Platon'un özel bir konuma yerleştirdiği devlet yöneticiliği ile ilgili düşünceleri, *Orhon Yazıtları*'ndaki *kut* anlayışı ile kısmi ölçüde benzerlik göstermesinin yanı sıra, önemli ve gözden kaçırılmaması gereken farklılık ise *Orhon Yazıtları*'nda *kutun* aynı soydan gelen kişilerde bulunduğuna yönelik düşünce yapısıdır. Bu konuda yazıtlarda yer alan "Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye babam kağanı ve annem katunu yükseltmiş olan Tanrı, ..." (Ercilasun, 2016: KT D25, 521) ve "Kardeşim Köl Tegin ile sözleştik. Babamızın (ve) amcamızın elde ettiği halkın adı, sanı yok olmasın diye..." (Aydın, 2019: KT D26-27, 59-60) gibi ifadeler, kağanlar arasındaki soy bağlarını gösteren en önemli kanıtlar olarak gösterilebilir.

Türk felsefesinde buna benzer düşünceler, *Kutadgu Bilig*'de de "Bey doğarken, beylikle doğar" (Yusuf Has Hâcib, 1959: 1932. B., 147) ve "babası bey idi, kendisi de beydir." (Yusuf Has Hâcib, 1959: 1936. B., 147) gibi ifadelerde karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, siyasi egemenliğin dayanağı olan *kutun* aralarında soy bağı bulunan kişilerde bulunduğu ve bir kağanın yönetiminin ardından onunla arasında soy bağı bulunan başka bir kişinin kağan olmasının öngörüldüğü söylenebilirken Platon'da soy bağı, yönetici kişi için istenmeyen bir özelliğe karşılık gelmektedir. O, *Devlet*'te (2015: 544d, 268) aynı soydan gelen kişilerin yönettiği devletleri bozuk yapıli devlet şekilleri arasında sayarak bu konuda olumsuz bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Bir bakıma o, devleti yöneten kişilerin soy bağı ile devlet yönetimini ele almalarına sıcak bakmamaktadır. Bu nedenle *Orhon Yazıtları*'nda kağanın *kutu* için gizil şart olarak görülen soy bağı düşüncesiyle karşıt bir düşünce yapısı ortaya çıkmış olmaktadır. Hatta bunun da ötesinde Platon, *Devlet*'te (2015: 521c-540b, 239-264) yönetici olabilmek için soy bağı değil, eğitimi ve belirgin bir yaşı koşul olarak görmektedir. Dolayısıyla *Orhon Yazıtları*'ndaki *kutun* kendine özgü bir anlam dünyasına sahip olduğu söylenebilir.

Son noktada bir tanımlama yapılacak olursa şöyle bir çerçeve ortaya çıkacaktır: *Orhon Yazıtları*'nda *kut*, Tanrı tarafından bağışlanmak suretiyle kağanın yalnızca yönetici olmasını sağlayarak onun otoritesine/egemenliğine gerekçe oluşturan, bu nedenle kağanı sıradan insandan üstün ve özel bir insan konumuna getiren, kağan dışında aynı soydan gelen diğer aile üyelerinde de bulunduğu düşünülen, siyasi otoritenin/egemenliğin meşru zemini olarak belirginleşen inanca dayalı özellik ya da niteliktir.

2. Weber düşüncesi açısından değerlendirme

Kutun otoritenin/egemenliğin dayanak noktası olarak görülmesinden dolayı, Max Weber'in düşüncesi bakımından değerlendirilebilmesine kapı aralanmaktadır. Bu bağlamda öncelikle Weber'in meşruluk tezlerine bağlı olarak geliştirdiği otorite/egemenlik türlerine kısaca değinilip zaman zaman ilgili literatürde *kut* ile eş değer görülen karizmatik temeller özelinde bir değerlendirme yapılacak ve *kutun* karizma olup olamayacağı ya da karizmatik temellere dayanıp dayanmadığı tartışılacaktır.

Weber'e göre, "Egemenlik' [*herrschaft*] belli bir içeriği olan emre belli bir insan grubu tarafından itaat edilme olasılığıdır." (Weber, 2023a: 63). Buna göre egemenlik, devlette yönetilenlerin yöneticiye tabi olması ya da yöneticiliğini kabul edip onaylaması olarak değerlendirilebilir ve "Egemenliğin varlığı sadece başkalarına başarılı şekilde emirler veren bir kişinin gerçek varlığına bağlıdır..." (Weber, 2023a: 63). Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken husus, yönetilenlerin yöneticiye uyma davranışının ya da onu kabulünün yöneticinin güç kullanarak zorlamasıyla değil gönüllü olarak gerçekleşmesidir. Bunu da sağlayan ortak çıkarlar ile otoritenin/egemenliğin meşruluğuna²² yönelik inançtır. Bu nedenle otorite/egemenlik sahibi gücün kendi yönetimini nasıl meşru kılacağı ya da kılma arzusunda olduğu önemli hâle gelmektedir (Weber, 2023a: 203-204).

Bu noktada *Orhon Yazıtları*'na yeniden bakıldığında otorite/egemenlik sahibi güç olarak kağanın kendisini *kut* ile meşru kılma yolunu seçtiği, *kutu* olduğu için kağan olduğunu belirttiği devletin yönetiminde meşru bir zeminin oluşturulduğu ve yönetilenlerin de bu meşruluğu kabul ettiği ya da buna uydukları düşünülebilir. Weber, bu gibi durumlara yönelik olarak şöyle demektedir: "Önemli olan, belli bir durumda meşruluk iddiasının önemli derecede ve türüne göre 'geçerli' sayılması; bu durumun otorite iddiasında bulunan kişilerin pozisyonunu doğrulaması ve onun uygulama araçlarının seçimini belirlemesine yardım etmesidir." (Weber, 2023a: 205). Buna göre *kut*, kağanın otoritesinin/egemenliğinin meşruluk tezi olarak kabul edildiğinde, inanç odaklı ya da inanca dayalı bir teze uyum gösterildiği veya gösterilmek durumunda bulunduğu ve böylelikle kağanın *kut* ile meşru bir güce ve yönetime sahip olduğu dile getirilebilir.

Weber bu gibi örneklere ilişkin; rasyonel, geleneksel ve karizmatik temellere dayanan meşruluk tezlerinden söz etmektedir (Weber, 2023a: 206). Böylece "...Weber felsefi ya da hukuki anlamda iyi temellenmiş bir egemenliği değil, etkili bir egemenlik biçimini..." (Kaube, 2020: 315) gündeme getirirken yaptığı sınıflandırmada, herhangi bir yönetim biçiminin ön plana çıkarılmasından ziyade etkili otoritenin/egemenliğin kendini nasıl gösterebileceğini diğer bir deyişle meşruluk tezinin ne olabileceğini ortaya koyma amacını taşıdığı söylenebilir. Ayrıca "...çoğunlukla gözden kaçsa da, Weber'in egemenlik analizinin önemli bir de *iktisadi* boyutu bulunmaktadır." (Swedberg, 2019: 100). Bu nedenle Weber'in meşruluk tezine ilişkin yaptığı sınıflandırmanın çok boyutlu bir değerlendirmeye dayalı olduğu söylenebilir. Sınıflandırmadaki türlerin kendine özgü yapısı göze çarparken bu çalışmada, yukarıda daha önce sözü edilen *kut* anlayışıyla ilişkilendirilen ve yakınlık kurulan karizmatik temeller üzerinden bir değerlendirmeye gidilecektir. Ancak diğer türlerin *kut* anlayışı ile neden ilişkisinin kurulamayacağının gösterilmesinin gerekli olduğu da bir gerçektir.

Weber'in meşruluk tezlerine göre yaptığı sınıflandırmada yer alan otorite/egemenlik türlerinden ilki *yasal otorite/egemenlik*, otoritenin/egemenliğin herkesi bağlayıcı yasalarla ya da hukukla temellendiği, tüm yönetim işlerinin konulan kurallar çerçevesinde yönetici (amir) tarafından gerçekleştirildiği ve bu yöneticiye kendisine tanınan rasyonel sınırlar dâhilinde itaat edildiği türe karşılık gelmektedir (Weber, 2023a: 207-208). Yasal otoritenin/egemenliğin bu yapısının *Orhon Yazıtları*'nda ifade edilen *kut* anlayışı ile uyuşan bir görünüme sahip olmadığı dile getirilebilir. Çünkü *kutun* inanca dayalı yapısının bulunması ve inancın da irrasyonel olabilmesinden dolayı, rasyonel bir temeli olan meşruluk tezine karşılık geldiği konusunda yorum yapmak olanaksızdır.²³

Weber *geleneksel otoriteyi/egemenliği* ise “Otorite, eğer asırlık kuralların ve yetkilerin kutsallığına dayanarak onun için meşruluk talep ediliyorsa ve ona inanılıyorsa, geleneksel olarak anılacaktır.” (Weber, 2023a: 216) şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımda otoritenin/egemenliğin meşruluğunun geçmişten gelen bir miras üzerine inşa edildiği görülmektedir. Söz konusu miras ise gelenektir. Bu nedenle otorite/egemenlik sahibi kişi ya da kişiler, geleneksel kurullarla buldukları konumu elde etmektedirler (Weber, 2023a: 216). Ayrıca “Geleneksel bir yöneticinin meşruiyeti, paylaşılan ortak toplumsal değerlerden doğan normlara ve düzenlemelere dayanmaktadır. Geleneksel yaşam biçimine gösterilen saygı, kilit etken haline gelmektedir. İnsanlar yöneticiye geleneğin vücut bulmuş hâli olduğu için boyun eğmektedir.” (Budac, 2020: 259). *Orhon Yazıtları*'nda dile getirilen düşünceler ekseninde bir geleneksel yapının olduğu ve bu yapı içerisinde kutsallık atfedilen bir unsurun meşruluk tezi olarak görüldüğü düşünülebilir. Ancak *kutun* kağanda bulunmasından dolayı kağanın geleneğin temsilcisi ya da vücuda gelmiş biçimi olduğu için ona boyun eğildiğini iddia etmek zordur.

Geleneksel otoritede/egemenlikte “Otoriteyi uygulayan kişi ‘amir’ değildir, ama kişisel bir efendidir...” (Weber, 2023a: 216). Bundan kaynaklı olarak bu tarz bir yönetici profilinin bulunduğu düzende “...kendi mallarını, temsil ettiği devletinkilerden ayırt etmeyen bir hükümrânın patriarkal otoritesi altında, memurlar ve askerler, mutlak anlamda, bu hükümrânın kölelerinden ya da hizmetkârlarından başka bir şey değildir.” (Fleury, 2009: 93). Oysaki kağanın kendisini *kut* sahibi olan bir efendi gibi gördüğüne ilişkin hiçbir bilgi görülmemekle birlikte kağanın tam zıt yönde bir anlayışla yönetim gerçekleştirdiği, efendi yöneticinin yapmayacağı şekilde kendisini milletine adadığı²⁴ görülmektedir, “Kağımız, eçimiz kaz[ganmış bodun atı küsi yok bolmazun] tiyin, Türk bodun üçün tün udımadım, küntüz olurmadı[m]. İnım Köl Tigin birle, iki şad birle ölü, yitü kazgantım.”²⁵ (Ercilasun, 2016: KT D26-27, 520). Bu nedenle kağanın meşruluk tezi olan *kutun* geleneksel temellere dayanan meşruluk teziyle ilişkilendirilmesinin olanaksız olduğu söylenebilir. Weber'in yaptığı sınıflandırmadaki son otorite/egemenlik türü ise *karizmatik otorite/egemenliktir*.

Weber “...*Tanrı vergisi*...” (Weber, 2017b: 8) olarak nitelediği karizma kavramını “... tekil bir kişiliğin sayesinde olağanüstü düşünüldüğü ve doğaüstü, insanüstü ya da en azından özellikle istisnai güçler ve niteliklerle donatılmış sayıldığı belli bir niteliğini...” (Weber, 2023a: 231) kapsadığını belirtmektedir. Bu temele dayalı olarak ortaya çıkan karizmatik otoritede/egemenlikte “...tek meşruluk temeli, kanıtlandıkça; yani onay aldığı sürece ve takipçiler ve müritler karizmatik olarak yararlılıklarını kanıtladıkları sürece, kişisel tarzda kariz-

madır.” (Weber, 2023a: 234). Karizmanın bu yönü, *kutun* özellikle sıradanlıktan kurtulma ve özel konum elde etme yönüyle benzerlik göstermektedir. Weber (2023a: 231), karizmadan kaynaklı özelliklerin herkeste bulunamayacak türden, ilham verici, kutsal ve Tanrısal kökenleri barındırdığını, kişinin de bu özellikler çerçevesinde yönetici olabildiğini belirtmektedir. Bu noktada Parsons, karizmanın özünde dini bir yönün bulunduğunu ve insanın doğaüstü olanla ilişkisine bağlı olarak ortaya çıktığını ve Weber’in de karizma düşüncesini dinsel yönden hareketle oluşturduğunu belirtmektedir (Parsons, 2015: 725-728). *Orhon Yazıtları*’nda da *kutun* Tanrı ile ilişkilendiriliyor olması ve bundan dolayı kutsal olması, her kişide bulunmaması ve sahip olduğu takdirde kişiye kağan olabilmenin yolunu açması, *kutun* karizmatik özellikler taşıma olanağını düşündürmektedir.

Karizmatik lider, genellikle kriz durumlarında boy gösteren bir görünüme sahiptir (Weber, 2023b: 380; Kaube, 2020: 323; Kundakçı, 2016: 94; Gerth ve Mills, 2019: 76). Buna göre, “... takipçilerin lidere karizmatik tepkisinin anahtarı, takipçilerin yaşadığı sıkıntıda yatmaktadır.” (Tucker, 1968: 742). Bu nedenle Weber, karizmadan dolayı oluşan duruma ilişkin “İlkel koşullarda bu özel niteliğin sihirli güçlere dayalı olduğu düşünülürdü; bu niteliğe peygamberler, sağaltım ya da yasal bilgelikle ünlenmiş olan kişiler, avdaki liderler, savaşta kahramanlar sahip olabilirdi.” (Weber, 2023a: 231) şeklinde bir değerlendirme yapmaktadır. Bu değerlendirmede adı geçenler, Weber için aslında karizmatik liderliğin tarih boyunca vücuda gelmiş ya da o konuma gelmiş ilk örneklerini ya da arketiplerini temsil etmektedir (Gerth ve Mills, 2019: 76). Kağanların da buna benzer durumlarda boy göstererek devleti derleyip topladıkları ve kriz durumlarında devleti iyi duruma getirdikleri görülmektedir: “... Teñri yarlıkazu, kutum bar üçün, ülügüm bar üçün ölteçi bodunug tırgürü igit(t)im. Yalıñ bodunug tonlug, çıgan bodunug bay kılıtm; az bodunug üküş kılıtm. Igar illigde, ka[ğan]lıgda yig kılıtm.”²⁶ (Ercilasun, 2016: KT D29, 524)²⁷.

Karizmatik lider kriz durumlarında ortaya çıktığından “Karizmatik otorite, iddialarının alanında, geçmişini reddeder ve bu anlamda özel olarak devrimci bir güçtür.” (Weber, 2023a: 234). Çünkü Weber için karizma, bireyin yaratıcılığının ve özgürlüğünün önünü açan ya da gerçekleşmesini sağlayan bir dayanak veya güç görünümündedir (Conger, 1993: 278). Bu durum, *kut* sahibi olan meşru bir kağanın sahip olduğu düşünülebilecek kendine özgü bir özelliğine kapı aralamaktadır. Buna göre kağanın geçmişi reddeden bir karaktere sahip görünmemesine rağmen yeri geldiğinde törede düzenleme yapması, töreler çerçevesinde yapılan yönetiminin katı olmayan bir yönetim olduğunu göstermektedir. Örneğin “Kişi oğlın tuta eçüm apam Bumın Kagan, İstemi Kagan olurmuş. Olurupan Türk bodunug ilin, törüsün tuta birmiş, iti birmiş.”²⁸ (Ercilasun, 2016: KT D1, 508) ifadesinde olduğu gibi kağanın gerekli düzenlemeler yaparak törenin işler duruma gelmesini sağladığına işaret ederken “Bödke özüm olurup bunça ağır törüg tört bulıñdaki yarat(t)ım, bitidim.”²⁹ (Ercilasun, 2016: BK D2, 556) ifadesi ise kağanın törenin yeniden inşasında başrolü üstlenerek gerekli değişiklikleri yapabildiğini göstermektedir. Bu nedenle kağanın tam bir devrimci olmasa da mevcut kuralları değiştirebilme özelliğinin dikkate değer olduğu söylenebilir. Ancak yine de bu kendine özgü özelliğin, karizma kapsamında olabileceğini söylemek güçtür. Zira Weber’in (2023a: 235) karizmanın geleneğe bağlı olunan dönemlerde devrimci bir güç olarak nitelenebileceği-

ni belirtmesi ve bunun da gündelik yaşamdaki dünyaya yönelik bazı tutum ve davranışlardaki köklü değişmelerle karakterize olduğunu ifade etmesi, kağanın böylesine bir devrimci olmadığını göstermesi anlamını taşımaktadır. Çünkü yazıtlarda kağanın gündelik yaşam pratikleri, dünyayı algılama biçimi gibi tutum ve davranışları değiştirdiğine ya da değiştirmeyi istediğine ilişkin ifadelerin bulunmadığını söylemek mümkündür.

Karizmatik yöneticiyi ön plana çıkaran husus, yönetilenler tarafından nasıl görüldüğü olduğundan başlangıçta bir belirtiyle kendini gösteren karizmanın varlığını da yönetilenlerin yöneticiye bağlanması, kendini kaptırması ya da sonsuz bir güven duyması şeklindeki kabuller belirlemektedir (Weber, 2023a: 232). Çünkü karizmatik otorite/egemenlik "...egemenin gündelik hayat dışı, olağan ölçütlere uymayan misyonuna inanıldığı için itaat edilmesi anlamına gelir." (Kaube, 2020: 321). Başka bir deyişle karizmatik otoritede/egemenlikte yöneticinin etkileyici olması, yönetilenleri ya da kendisini destekleyenleri peşinden sürükleyebilmesi onun "...sihirli güçlere dayalı olduğu..." (Weber, 2023a: 231) anlamını ortaya çıkarmaktadır. Söz konusu sihirli güç, karşısındaki kişiyi etkisi altına alan bir sihir ya da etkileyicilik olarak anlaşılacak durumunda olduğundan Weber'in "...karizmanın bireyi içeriden fethettiğini..." (Swedberg, 2019: 109) göstermek amacıyla olduğu düşünülebilir. Bu formdaki "Karizmanın (Yunanca *lütuftan* gelir) içgücü, alışılmışın dışında niteliklere sahip bir kişiliğe bağlanma duygusunda yatar." (Fleury, 2009: 94). Karizmatik otoritenin/egemenliğin bu yönüne ilişkin, yönetilenlerin bakış açısından herhangi bir ifade yer almamasından dolayı *Orhon Yazıtları*'nda kağanların da bu özelliğe sahip olduklarını dile getirmek olanaksızdır.

Weber'in karizmatik otoriteye/egemenliğe ilişkin dile getirdiği önemli hususlardan birisi de böylesine bir otorite/egemenlik tipinin duygusalılık temelinde bir araya gelmiş insan topluluklarıyla görüldüğü ve yönetici kadrosunda bulunan diğer kişilerin o konumda bulunmalarının eğitimle ya da başka niteliklerle ilgili olmadığı, yalnızca karizmayla ilgili özelliklerinin belirleyici olduğu, karizmatik liderin hiyerarşi gözetmeksizin bulunduğu çağrılarla işlerin yürüdüğü ve hukuki sürecin olmadığı bir düzeni ortaya çıkardığıdır (Weber, 2023a: 233). Bu nedenle karizmatik otoritede/egemenlikte rasyonalite yerine duyguların ve hatta kural dışılığın ön planda olduğu bir yönetim tarzının çıkacağı düşünülebilir. Böyle bir yönetim tarzında ise lidere karşı hissedilen duyguların oldukça belirleyici olacağı da söylenebilir. Karizmatik liderin zaman zaman "...Yazılır ama ben sana şöyle diyorum..." (Weber, 2023a: 233) motosuyla ifade edilen ve kendi büyüleyici özellikleri çerçevesinde kitabına uydurma türünden eylemlerinin sık görülmesi de yine aynı gerekçeye açıklanabilir. Karizmanın bu yönüyle *Orhon Yazıtları*'ndaki *kut* anlayışının örtüşüp örtüşmediği konusunda herhangi bir yorumda bulunmanın doğru olmayabileceğini belirtmekte yarar bulunmaktadır. Çünkü kağan, söz gelimi 'töre böyle diyor ama ben size böyle diyorum' gibi bir söylemde bulunmamaktadır.

Weber, karizmatik otoritenin/egemenliğin ekonomiyle de doğrudan ilişkisini analiz ederken karizmanın özü itibarıyla ekonomik kabullere yabancı olduğuna dikkat çekmekte, karizmatik liderin karizma yoluyla gelir elde etme ya da karizmasından yararlanarak kazanç elde etme yoluna da hiçbir zaman girişmediğini ve ekonomik kaygılardan uzak olduğunu belirtmektedir (Weber, 2023a: 234). Hatta ne zaman ki, kişi ekonomik kaygılara teslim olursa o zaman karizmanın doğal biçimde zıt olduğu bu kaygılar, karizmanın doğasını bozarak sı-

radanlaşmasına yol açmaktadır (Weber, 2023b: 412). Bu çerçeveden bakıldığında karizmatik otoritenin/egemenliğin bu yönü, ilk bakışta *kut* sahibi bir kağanın yazıtlarda bahsi geçen özelliklerini anımsatmaktadır. Başka bir deyişle aslında kağan da ekonomik kaygılardan uzak bir portre çizmekte ve önceliğini kendi milletini zenginleştirmeye vermektedir: “Kağan olup yok çıgan bodunug kop kubratdım; çıgan bodunug bay kıltım, az bodunug üküş kıltım.”³⁰ (Ercilasun, 2016: KT G9-10, 504).

Weber, karizmatik liderin tamamen zenginliği reddetmediğini ve yalnızca rasyonel ekonomik etkinliklere uzak olacak şekilde bazı ganimetler ve zorla elde edilen kazançlarla gelir elde edebildiğini belirtmektedir (Weber, 2023a: 234). Bu kapsamda kağanın da yönetimi sırasında bu yollarla kazanç ya da gelir elde edebilen bir lider olduğunu söylemek olanaklıdır. Yazıtlarda yer alan “Kırkız kağanın ölürtümüz, ilin altımız.”³¹ (Ercilasun, 2016: KT D36, 528) ifadesi, bu duruma iyi bir örnek sunmaktadır.

Weber’in karizma düşüncesiyle ilgili olarak belirtilmesi gereken önemli noktalardan bir başkası, karizmanın varlığını aynı şekilde sürekli olarak korumadığı gerçeğidir. Ona göre “Karizmatik otorite doğal olarak istikrarsızdır. Karizma sahibi karizmasını kaybedebilir...” (Weber, 2023b: 383). Buna göre karizma, sıradanlaşarak rasyonel veya geleneksel türlere dönüşebilecek ya da onlarla sentezlenecek bir potansiyeli barındırmaktadır (Weber, 2023a: 235). Zira bunu Parsons “Karizmayla gelenekselcilik çok yakından bağlantılıdır.” (Parsons, 2015: 733) diyerek karizmanın söz konusu potansiyelini geleneksel otoriteyle/egemenlikle örtüşen yönüne vurgu yaparak gösterirken Weber ise hiçbir otorite/egemenlik türünün insanlık tarihinde saf şekilde örneğinin bulunmadığını, dolayısıyla yapılan sınıflamanın da tarihteki tüm örnekleri kuşatamayacağını, bu yüzden de istisna örneklerle karşılaşmanın olanaklı olduğunu vurgulamaktadır (Weber, 2023a: 207). Diğer bir ifadeyle karizmanın istikrardan uzak ve değişken bir yapısının bulunduğu, hatta ömrünün lider var olduğu sürece devam ettiği görülmektedir (Conger, 1993: 279). Karizmanın ortadan kalkması veya sıradanlaşmasıyla mevcut liderin yerine başka bir kişinin geçmesi durumuna ilişkin olarak ise Weber’in belirlediği bazı yöntemler bulunmaktadır. Bu yöntemler; yeni karizmatik liderin aranması yoluyla, kâhin kehanetleriyle, liderin yerine birisini aday göstermesiyle, yönetici kadrosundaki diğer yöneticilerin aday göstermesiyle ve karizmanın başka birisine aktarılmasıyla nesnelleştirilmesi inancıyla karakterize bazı yöntemlerdir (Weber, 2023a: 236-238). Söz konusu yöntemler içinde yer alan ve *Orhon Yazıtları*’ndaki *kut* anlayışı için de anlam ifade eden kalıtsal karizma ise karizmanın bir tür kalıtım yoluyla ya da kan/soy bağıyla aynı ailedeki kişilerde bulunduğuna ilişkin anlayıştır (Weber, 2023a: 237). Yukarıda daha önce de bahsi geçtiği üzere *Orhon Yazıtları*’nda *kutun* yalnızca mevcut kağanda değil, amca, anne ve baba gibi aile üyelerinde de bulunduğu üzerinde durulmuştu. Buna göre, *Orhon Yazıtları*’ndaki *kut* anlayışının karizmanın bu yönüyle büyük ölçüde örtüştüğü, *kutun* bir aile ya da soy *kutu* olduğu ve yalnızca kutlu soydan olanların devleti yönetebildiklerinin anlaşıldığı söylenebilir.

Weber kalıtsal karizmada uygun kişinin lider olarak belirlenmesi için bazen diğer yöntemlerden birinin de devreye sokulabileceğini belirtirken birden fazla aday olması durumunda birebir dövüş, yaşça büyüklük gibi yolların bulunduğunu ifade ederek Osmanlı’daki olası adayların yok edilmesi örneğini vermektedir (Weber, 2023a: 237). Birden fazla adaylık söz

konusu olduğunda *Orhon Yazıtları*'ndaki ifadeler, dövüşme ya da yok etme gibi örneklerin olmadığını göstermektedir. Özellikle Bilge Kağan'ın kardeşi Köl Tegin ile birlikte yaptıkları işlerden bahsediliyor oluşu buna sağlam bir kanıt sunmaktadır (Bk. Ercilasun, 2016: KT D26-27, 520-521). Ancak yaşça büyüklük ölçütünün uygulandığı ve aile içinden ya da kutlu soydan yaşça büyük birinin kağan olduğu "Kağanı] kagan uçdukda özüm sekiz yaşda kaltım. Ol törüde üze eçim kagan olurtı."³² (Ercilasun, 2016: BK D13-14, 564) ifadesinden anlaşılmaktadır. Weber'e göre bu tipte uygulamalar, kavgaları önleyerek siyasal bütünlüğün sağlanmasını kolaylaştırmıştır (Weber, 2023a: 237).

Sonuç

Orhon Yazıtları'nda *kutun* siyasal otoritenin/egemenliğin meşru zemini olarak sunulması, doğrudan dile getirilen bir konu iken bu zeminin ayrıntılarının ne olduğunun ya da nasıl görüldüğünün ise oldukça zor bir çerçevesinin olduğu görülmektedir. *Kutun* anlam dünyasının belirsizliğine ek olarak yazıtları okuma çabalarındaki ve günümüz Türkçesine aktarmalardaki belirsiz görünüm, herhangi bir çıkarımda bulunmayı güçleştirmektedir. Ancak bu güçlük, *kutun* anlam açıklımlarına ilişkin yorumda bulunmayı olanaksızlaştırmamakta, yalnızca yapısal özellikleri belirgin olan bir çerçevenin ortaya çıkarılması konusunda temkinli yaklaşmayı gerekli kılmaktadır. Bu nedenle *kutun* siyasal otoriteyle/egemenlikle olan ilişkisine yönelik yapılan değerlendirmeyi, bir başka deyişle *kutun* karizma olup olmadığı meselesini bu eksende düşünmek gerekmektedir.

Yazıtlarda siyasal otoritenin/egemenliğin meşru zemini olarak sunulan *kutun* Weberci karizmayla benzer yönleri olduğu kadar ayrılan yönleri de bulunmaktadır. Özellikle Tanrı vergisi olma, kriz durumlarında ortaya çıkma, ekonomik kaygılardan uzak olma, aynı ailedeki başka kişilerde de görülmeye (soy karizması) gibi bazı benzer özellikler görülmektedir. Ancak *kutlu* bir kağanın *kuttan* alınan güçle karizmatik temellerde olduğu gibi yöneticinin yönetilenlerin efendisi olması şeklinde bir yönetici portresinin görülmeşi, *kutun* nasıl görüldüğüne ilişkin ya da nasıl bir kabullenmenin gerçekleştiğine yönelik yazıtlarda yönetilenlerin penceresinden herhangi bir ifadenin yer almıyor olması ve karizmanın ortadan kalkmasına benzer şekilde *kutun* geri alınmasının ya da ortadan kalmasının gözlemlenmiyor olması gibi özellikler ise karizma ile *kut* arasında belirgin ayrımlar doğurmaktadır. Ayrıca yine karizmanın devrimci yapısı ile irrasyonel ve duygusal temelindeki benzerlikler de yeterli derecede temel sağlamamaktadır. Bu nedenle Weber'in otorite/egemenlik tipolojisinde yer alan diğer türlerle bağdaşır tarafının olmadığı da göz önüne alındığında, *kutta* karizmatik unsurların belirli ölçüde bulunduğu öne sürülebilirken *kutun* tam anlamıyla karizmaya karşılık geldiği savında bulunmanın olanaksız olduğunu ve bir siyasal otorite/egemenlik kaynağı ya da zemini olarak *kut* anlayışının söz konusu tipolojilerin dışında kendine özgü, farklı bir yapısının bulunduğunu söylemek olanaklıdır. Çalışmada yanıt aranan soruya dönülecek olunursa bu veriler ışığında, *kutun* Weberci karizmaya karşılık geldiğini savunmak ya da iddia etmek oldukça güçtür.

Kısaltmalar

KT: Köl Tegin

BK: Bilge Kağan

D: Doğu

K: Kuzey

G: Güney

B: Beyit

Notlar

- 1 *Kutun* Türk kültüründeki farklı anlam açılımları için bk. (Bombaci, 1965; Bombaci, 1966; Dilek, 2021: 559-562).
- 2 Felsefe literatüründe otorite ve egemenlik kavramları farklı tanımlanmasına rağmen (bk. Cevizci, 2010) Max Weber’de bu kavramlar arasında herhangi bir ayırım olmadığı yönünde yorumlar bulunduğu gibi (Kundakçı, 2016: 89) tersi yönde görüşlere de rastlanmaktadır (Zeybekoğlu ve Alkan, 2021: 660). Weber’in meşruluk tezini sorguladığı meşhur üçlü tipolojisi söz konusu olduğunda ise söz konusu kavram, Türkçedeki çevirilerde; egemenlik (Weber, 2017c: 332), otorite (Weber, 2017a: 48) ve hem otorite hem egemenlik (Weber, 2023a: 206) karşılıklarıyla farklı tercihlerle karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada ise bu sorundan dolayı doğrudan alıntılar hariç “otorite/egemenlik” şeklinde bir kullanım tercih edilmiştir.
- 3 *Orhon Yazıtları*’ndan alıntılanan tüm ifadeler, literatürdeki aktarma farklılıklarından dolayı herhangi bir terminolojik sorun yaratmamak adına metin içinde özgün şekilleriyle kullanılırken Türkiye Türkçesi karşılıkları dipnotlarda verilmiştir.
- 4 “Tanrı buyurduğu için, benim talihim olduğu için kağan oldum.” (Ercilasun, 2016: KT G9, 505).
- 5 Benzer ifade için bk. (Ercilasun, 2016: BK K7, 548-549).
- 6 “Ondan sonra Tanrı buyurduğu için, talihim ve kısmetim olduğu için ölecek milleti dirilterek besledim.” (Ercilasun, 2016: BK D23, 569).
- 7 Benzer ifade için bk. (Ercilasun, 2016: KT D29, 520-525).
- 8 *Ülüg* “kısmet, nasip; kader, yazgı” (Şirin, 2020: 410)
- 9 “Umay’a benzer annem katunun talihi sebebiyle kardeşim Köl Tigin erlik adını buldu.” (Ercilasun, 2016: KT D31, 525).
- 10 *Ogul* sözcüğünün Eski Türkçede “evlat, çocuk” (Şirin, 2020: 736) anlamlarına sahip olduğundan eril dişil ayrımı olmayan bir yapısının olduğu söylenebilir.
- 11 “Yaşlı ve geçkin insanlar {kendilerini} beslemiş olan (yiğit kağanlarına karşı ya)nıldılar. Üstte Tanrı, kutsal yer su, (amcam) kağanın ruhu razı gelmedi.” (Ercilasun, 2016: BK D34-35, 577).
- 12 ‘teñri’ sözcüğü ile ilgili yorumlar için bk. Barutcu Özönder (1996), Şen (2010), Ağca (2015), Ayaz (2020), Ayaz (2021).
- 13 *Tapla*- “uygun bulmak, onaylamak” (Şirin, 2020: 517).
- 14 “{Ben} semavi Tanrı’dan olmuş Türk Bilge Kağan {ım}; bu zamana ben hükmediyorum {zamanın hükümdarı benim}.” (Ercilasun, 2016: KT G1, 501).
- 15 Benzer ifade için bk. (Ercilasun, 2016: BK K1, 544-545). Ayrıca yazıtlarda geçen “Teñri teg Teñri yaratmış...” (Ercilasun, 2016: BK D1, 556-557; BK G13, 588-589) ifadesinin de aynı kapsamda değerlendirilebileceği söylenebilir.
- 16 “Yukarıda Türk Tanrısı, Türk’ün kutsal yeri suyu şöyle yapmış: Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye, babam İlteriş Kağanı, annem İlbilge Katunu Tanrı, tepelerinden tutup yukarı kaldırmış.” (Ercilasun, 2016: KT D10-11, 513).
- 17 Benzer ifade için bk. (Ercilasun, 2016: BK D10, 560-561).
- 18 “Tanrı güç verdiği için babam kağanın askerleri kurt gibi imiş; düşmanı {ise} koyun gibi imiş.” (Ercilasun, 2016: KT D12, 513).
- 19 Benzer ifade için bk. (Ercilasun, 2016: BK D11, 560-561).
- 20 “Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye babam kağanı ve annem katunu yükseltmiş olan Tanrı, il {devlet ve ülke} vermiş olan Tanrı, Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye beni, o Tanrı kağan olarak oturttu.” (Ercilasun, 2016: KT D25-26, 521).
- 21 Benzer ifade için bk. (Ercilasun, 2016: BK D20-21, 568-569).
- 22 Söz konusu “Meşruiyet burada (pozitif bir yasaya uygun) yasallıktan ayırt edilmelidir.” (Fleury, 2009: 92).

- 23 Törenin hukuksal bir yapı olduğu düşüncesinden hareketle yasal otoritenin/egemenliğin varlığından söz edilebileceği görüşü de bulunmaktadır (bk. Özdemir, 2014: 78).
- 24 Bunlar, aynı zamanda kağanın özgecilik erdemi kapsamında değerlendirilmektedir (Bk. Manav, 2021: 14-15).
- 25 “Babamızın, amcamızın kazandığı milletin adı sanı yok olmasın diye, Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturdum. Kardeşim Köl Tigin ile, iki şad ile ölesiyey, bitesiyey {çalışıp} kazandım.” (Ercilasun, 2016: KT D 26-27, 521).
- 26 “Tanrı bağışlasın, talihim olduğu için, kismetim olduğu için ölecek milleti dirilterek besledim. Çıplak milleti giyimli, yoksul milleti zengin kıldım; az milleti çok kıldım. İtibarlı (?) devleti olanlardan, {itibarlı} kağanı olanlardan daha üstün hale getirdim.” (Ercilasun, 2016: KT D29, 525).
- 27 Benzer düşünceler için bk. (Ercilasun, 2016: BK D8-10, 560-561).
- 28 “İnsanoğlunun üzerine atalarım Bumın Kağan, İstemi Kağan hükümdar olmuş. Hükümdar olarak Türk milletinin devletini, yasalarını kurmuşlar ve düzenlemişler.” (Ercilasun, 2016: KT D1, 509).
- 29 “Böyle bir zamanda ben tahta oturup bunca ağır {değerli} yasaları dört bir yandaki {halklar için} yaptım ve yazdım.” (Ercilasun, 2016: BK D2, 557).
- 30 “Kağan olup yok yoksul milleti hep derleyip topladım; yoksul milleti zenginleştirdim, az milleti çoğalttım.” (Ercilasun, 2016: KT G9-10, 505).
- 31 “Kırgız kağanını öldürdük, ülkesini aldık.” (Ercilasun, 2016: KT D36, 529).
- 32 “Babam kağan vefat ettiğinde ben sekiz yaşında idim. Yasalara göre amcam, kağan oldu.” (Ercilasun, 2016: BK D13-14, 565).

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu makale, orijinal veriler temelinde hazırlanmış özgün bir araştırma makalesidir. Daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olup başka bir yere yayımlanmak üzere gönderilmemiştir. Yazar, araştırma sürecinde etik ilkelere ve kurallara uymuştur.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Makale tek yazarlıdır.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Finansal Destek: Bu araştırma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Bu çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Research and Publication Ethics Statement: This article constitutes an original research paper based on original data. It has neither been published previously nor submitted for publication elsewhere. The author has adhered to ethical principles and guidelines throughout the research process.

Authors' Contributions: The article is authored solely by one individual.

Ethics Committee Approval: Ethical committee approval is not required for this study.

Financial Support: No financial support was obtained for this research.

Conflict of Interest: There are no potential conflicts of interest related to this study.

Kaynakça

- Ağca, F. (2015). Eski Türkçe kö:k teñri ve kö:k kalık ikilemeleri üzerine. *Türkbilig*, (30), 201-222.
- Ahmetbeyoğlu, A. (2020). Eski Türklerde kut ve töre bağlamında hükümranlığın hududları. *Tarih Dergisi*, (71), 29-50.
- Akcan, A. (2020). Eski Türklerde devlet yönetiminde hakimiyetin ilahi temelleri. *MECMUA-Ululararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (10), 303-321.
- Ayaz, E. S. (2020). Köl Tigin (K 10) yazıtındaki öd t(e)ñri kişi oğlu koop ölg(e)li törim(i)ş cümlesi üzerine. *The Journal of Social Science*, 4 (7), 219-225.
- Ayaz, E. S. (2021). Köl Tigin ve Bilge Kağan yazıtlarındaki teñriteg teñride bolmış türük bilge kagan ve teñriteg teñri yaratmış türük bilge kagan ibareleri üzerine. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 35-56.

- Aydın, E. (2019). *Orhon yazıtları (Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor)* Bilge Kültür Sanat.
- Ayverdi, İ. (2008). *Asırlar boyu târihi seyri içinde misalli büyük Türkçe sözlük cilt 2*. Kubbealtı İktisadi İşletmesi.
- Barutcu Özönder, F. S. (1996). Teñriteg teñride bolmış türk Bilge Kagan ve teñriteg teñri yaratmış türk Bilge Kagan ibareleri üzerine. *Türk Kültürü Araştırmaları Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'a Armağan İçinde* (s. 89-100) Türk Kültürü Araştırmaları.
- Berta, A. (2010). *Sözlerimi iyi dinleyn...* Türk ve Uygur runik yazıtlarının karşılaştırmalı yayını (E. Yılmaz, Çev.) Türk Dil Kurumu.
- Bıçak, A. (2013). *Türk düşüncesi 1-kökenler*. Dergâh.
- Bombaci, A. (1965). Qutlut bolzun! a contribution to the history of the concept of 'fortune' among the Turks (Part One) *Ural-Altaysche Jahrbücher*, 36, 284-291.
- Bombaci, A. (1966). Qutlut bolsun! (Part Two) *Ural-Altaysche Jahrbücher*, 38, 13-44.
- Budac, C. (2020). Charisma: A reassessment of Max Weber's theory. *Revista Universitară de Sociologie*, 16 (2), 259-265.
- Cevizci, A. (2010). *Paradigma felsefe sözlüğü*. Paradigma.
- Conger, J. A. (1993). Max Weber's conceptualization of charismatic authority: Its influence on organizational research. *The Leadership Quarterly*, (4) 3-4, 277-288.
- Çoruhlu, Y. (2013). *Türk mitolojisinin ana hatları*. Kabalıcı.
- Demirbilek, S. (2016). Orhon yazıtlarında geçen t(e)ñri töp(ü)sinte tut(u)p yüg(e)rü kötürm(i)ş ibaresi üzerine. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 5 (11), 47-52.
- Dilek, İ. (2021). *Türk mitoloji sözlüğü*. Türk Dil Kurumu.
- Divitçioğlu, S. (2000). *Kök Türkler (Kut, küç, ülüg)* Yapı Kredi.
- Donuk, A. (1978). *Eski Türklerde devlet ve teşkilâtı* [Yayımlanmamış doktora tezi] İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Umumî Türk Tarihi Kürsüsü.
- Ercilasun, A. B. (2016). *Türk Kağanlığı ve Türk bengu taşları*. Dergâh.
- Ergin, M. (2013). *Orhun abideleri*. Boğaziçi.
- Erkoç, H. İ. (2008). *Eski Türklerde devlet teşkilâtı (Gök Türk Dönemi)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fleury, L. (2009). *Max Weber* (I. Ergüden, Çev.) Dost Kitabevi.
- Gerth, H. H. ve Mills, C. W. (2019). Giriş: Yazar ve yapıtı (T. Parla, Çev.) (M. Weber, Yaz.) (H. H. Gerth ve C. W. Mills, Haz.) (T. Parla, Çev.) *Sosyoloji Yazıları İçinde* (s. 21-99) Metis.
- Gömeç, S. (2003). Eski Türk inancı üzerine bir özet. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 22 (33), 79-104.
- Gömeç, S. Y. (1996). Eski Türklerde siyasi hâkimiyet. *Türk Dünyası Araştırmaları* (100) 113-119.
- Kafesoğlu, İ. (2013). *Türk milli kültürü*. Ötüken.
- Karakaş, S. (2014). Türk tarihinde bir otorite tipi: Kagan. *History Studies*, 6 (4), 57-70.
- Karatay, O. (2013). Kut: Evrensel dilde Tanrı ve iyilik. Ü. Bulduk ve A. Üstün, (Ed.), *Türk Tarihçiliğine Katkılar <Mustafa Kafalı Armağanı>* İçinde (63-68) Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 63-68.
- Kâşgarlı Mahmüd. (2015). *Dîvânu Lugâti't-Türk* (Ahmet B. Ercilasun ve Z. Akkoyunlu, Haz.) Türk Dil Kurumu.
- Kaube, J. (2020). *Max Weber çağlar arasında bir yaşam* (Ö. Muti, Çev.) İletişim.
- Koca, S. (2019). *Türk kültürünün temelleri*. Berikan.
- Kundakçı, D. (2016). *Max Weber*. Say.
- Manav, F. (2021). Orhon yazıtlarında kağanın erdemleri üzerine bir değerlendirme: Platon'a yoğun göndermelerle. *Milli Folklor*, 17 (130), 5-20.

- Mehmed Niyazi. (2018). *Türk devlet felsefesi*. Ötüken.
- Orkun, H. N. (1994). *Eski Türk yazıtları*. Türk Dil Kurumu.
- Ögel, B. (2019). *Türklerde devlet anlayışı*. Ötüken.
- Ölmez, M. (2021). *Orhon-Uygur Hanlığı dönemi Moğolistan'daki eski Türk yazıtları metin-çeviri-sözlük*. Bilgesu.
- Özdemir, G. (2006). Türkler'de egemenlik anlayışı ve yöneten-yönetilen ilişkisi (Osmanlı dönemi'ne kadar) *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 103-124. Özdemir, G. (2014). Weberyen anlamda Türklerde otorite ve meşruiyet ilişkisi (15.yüzyıl Osmanlı dönemine kadar) *Akademik İncelemeler Dergisi*, 9 (2), 69-89.
- Parsons, T. (2015). *Toplumsal eylemin yapısı Cilt 2: Max Weber* (N. Nirven, Çev.) Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Platon. (2011). *Devlet adamı* (F. Akderin, Çev.) Say.
- Platon. (2015). *Devlet* (S. Eyüboğlu ve M. A. Cimcoz, Çev.) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Samdan, Z. B. (Haz.). (2003). *Kül-Tegin: Orhun-Yenisey yazıtları VI-VIII. YY.* (M. A. Simçit, Çev.) TÜRKSOY.
- Swedberg, R. (2019). *Max Weber ve iktisat sosyolojisi düşüncesi* (C. B. Aydın, Çev.) Dergâh.
- Şen, S. (2010). Orhon yazıtlarında geçen teñri teg teñride bolmuş türük Bilge Kagan ve teñri teg teñri yaratmış Türük Bilge Kagan ifadelerinin yeni bir yorumu C. Alyılmaz, Ö. Ay ve M. Yılmaz, (Ed.), *1. Uluslararası Uzak Asya'dan Ön Asya'ya Eski Türkçe Bilgi Şöleni Bildirileri* İçinde (s. 251-259) Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.
- Şirin, H. (2020). *Eski Türk yazıtları söz varlığı incelemesi*. Türk Dil Kurumu.
- Tanyu, H. (1980). İslamlıktan önce Türklerde tek tanrı inancı. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Türk Dil Kurumu. (n.d.). Kut. İçinde *Güncel Türkçe Sözlük*. Temmuz 24, 2023'te <https://www.sozluk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Tekin, T. (2014). *Orhon yazıtları*. Türk Dil Kurumu.
- Thomsen, V. (2019). *Orhon yazıtları araştırmaları* (V. Köken, Çev.) Türk Dil Kurumu.
- Tucker, R. C. (1968). The theory of charismatic leadership. *Daedalus*, 97 (3), 731-756.
- Weber, M. (2017a). *Bürokrasi ve otorite* (H. B. Akın, Çev.) Adres.
- Weber, M. (2017b). *Meslek olarak siyaset* (L. Özşar, Çev.) Biblos Kitabevi.
- Weber, M. (2017c). *Toplumsal ve ekonomik örgütlenme kuramı* (Ö. Ozankaya, Çev.) Cem.
- Weber, M. (2023a). *Ekonomi ve toplum cilt I* (L. Boyacı, Çev.) Runik.
- Weber, M. (2023b). *Ekonomi ve toplum cilt II* (L. Boyacı, Çev.) Runik.
- Yılmaz, G. (2014). Türk devlet felsefesinde “kut”, “erdem” ve “töre” kavramları ile bunların aralarındaki ilişki. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, (26), 311-374.
- Yusuf Has Hâcib. (1959). *Kutadgu bilig* (R. R. Arat, Çev.) Türk Tarih Kurumu.
- Zeybekoğlu, S. ve Alkan, Y. S. (2021). Max Weber'in bürokrasi modeli: bir yeniden okuma denemesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (2), 651-681.

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).